

Melani Škrobar

diplomski studij povijesti, istraživački smjer: Moderna i suvremena povijest
(19. i 20. stoljeće)

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Učiteljice u Banskoj Hrvatskoj u drugoj polovici 19. stoljeća

Sažetak:

Iako devetnaesto stoljeće nalaže kako je ženi mjesto u kućanstvu u ulozi supruge i majke, javljaju se mlade djevojke koje žele izaći iz tih okvira i postati učiteljice. Prva ustanova za njihovo školovanje bila je samostanska Ženska preparandija sestara milosrdnica u Zagrebu, a kasnije je otvorena i svjetovna Zemaljska preparandija. Iako su imale jednake kriterije za upis preparandije kao i muškarci, bile su diskriminirane na nekoliko načina. Od samog početka smatrane su slabijim spolom pa nisu mogle predavati starijim dječacima, učiti o gospodarstvu i prirodnim znanostima i sl. Diskriminirane su bile i po pitanju plaće koja je bila barem za trećinu manja od one njihovih muških kolega. Također, kasnijim zakonom nametnut im je celibat pa moraju birati između karijere i obitelji. Među svima njima istaknule su se Marija Jambrišak, Marija Fabković, Jagoda Truhelka i Milka Pogačić kao učiteljice koje su bile odlične u svom zanimanju te aktivne i van učionice u časopisima poput *Napretka*, beletristici i sl. Krajem stoljeća dolazi do većih promjena i napretka budući da se otvara Privremeni ženski licej, a ubrzo nakon njega i mogućnost studiranja ženama na Kraljevskom sveučilištu Franje Josipa I.

Ključne riječi:

učiteljice, preparandija, diskriminacija, plaća, celibat, zaposlenje, časopisi, licej

Prvi korak prema obrazovanju, svijetu odraslih i samostalnom životu započinjemo u školi. Prva osoba koja nam ostaje u sjećanju tog razdoblja je učitelj/učiteljica. Ovo je zanimanje staro koliko i čovjek jer je potreba za učenjem oduvijek postojala. Danas je normalno da u školama rade učitelji i učiteljice, no u prošlosti to nije bio slučaj. Žene su morale proći poveliku borbu da bi postale učiteljice, a kasnije i profesorice. Taj je put bio pun prepreka, diskriminacije i sličnih nedaća. Njihova afirmacija kreće upravo u drugoj polovici 19. stoljeća. U ovom nas eseju zanima kakvo je bilo obrazovanje budućih učiteljica u Banskoj Hrvatskoj te kakav im je bio društveni položaj u 19. stoljeću.

Devetnaesto stoljeće, s jedne strane, donosi promjene u shvaćanje ženske uloge u društvu, ali i dalje inzistira na patrijarhalnom sustavu vrijednosti. Ženska je sfera bila isključivo obitelj i privatni život pa se očekivala potpuna podređenost suprugu kao hranitelju i zaštitniku obitelji. Naglašavala se uloga majčinstva kao najprirodnija za ženu te je upravo majčinstvom žena bila potpuna i ispunjena. Postojale su djevojačke škole kao neki primarni oblik obrazovanja žena, no te su škole zapravo bile priprema za što bolju udaju što se vidi po tome što su učile ručni rad, pjevanje i sviranje, francuski jezik i manire. Ništa od toga nije imalo svrhu osamostaljivanja žena i omogućavanja privređivanja van obitelji i braka, već upravo suprotno.¹ No, bilo je autora koji su sredinom stoljeća počeli naglašavati sposobnosti žena u raznim poslovima. Prvenstveno je bio naglasak na nižim slojevima u kojima je bilo potrebno da i žene privređuju kako bi se obitelj lakše prehranila. Tako i Mijat Stojanović, prisjećajući se svoje bake, govori kako bi žene mogle raditi obrtničke, ali i činovničke poslove.² Jedno od prvih zanimanja u kojima su se žene profilirale bio je posao učiteljice.

Sustavno obrazovanje učitelja i učiteljica počinje sredinom devetnaestog stoljeća osnivanjem zasebnih srednjih stručnih učiteljskih škola. Godine 1848. u samostanu sestara milosrdnica u Zagrebu osniva se „Samostansko žensko učilište“ kao prva učiteljska škola u Hrvatskoj. U početku nema pravo javnosti, no nakon tri godine 1851. ga dobiva. S vremenom mijenja naziv i postaje „Ženska učiteljska škola“, odnosno „Ženska preparandija“. Prvotno je imala pripralni tečaj i dva razreda, a kasnijim zakonima iz 1874. i 1888. postaje trogodišnja i četverogodišnja škola.³ Veliki poticaj za njezino osnivanje dao je (nad)biskup Haulik. U sklopu nje osnovao je i čuvalište za djecu, a nastavni je jezik bio njemački do 1861.⁴

¹ Dinko Župan, *Mentalni korzet. Spolna politika obrazovanja žena u Banskoj Hrvatskoj (1868–1918)*(Osijek, Slavonski Brod: Učiteljski fakultet Osijek, Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2013), 25–32.

² Mijat Stojanović, *Sgode i nesgode moga života* (Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2015), XII.

³ Štefka Batinić, Sonja Gaćina Škalamera, *Učiteljice i učitelji u Hrvatskoj 1849. – 2009.* (Zagreb: Hrvatski školski muzej, 2009), 52.

⁴ Antun Cuvaj, *Građa za povijest školstva kraljevina Hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danas*, sv. 4. (Zagreb: Kraljevska Hrvatsko-dalmatinska zemaljska vlada, Odjel za bogoštovlje i nastavu, 1909), 176–177.

Nakon završetka neoapsolutizma, šezdesetih godina, spominje se odredba o učiteljicama glavnih škola i obuka ručnog rada za djevojke u seoskim školama za koju se kaže da ju može predavati i učiteljeva supruga ili netko drugi vješt tome uz nagradu isplaćenu iz općinske blagajne. Uz to, tko je zadužen za ručni rad mora nedjeljom i kad stigne učiti djevojke kuhanju, pečenju kruha, pripremanju raznih jela i sl.⁵

U zapisu iz 1861. godine spominju se uvjeti pristupanja preparandijama u sklopu prijedloga Učiteljskog zbora kraljevskih preparandija i glavnih gradskih škola-učionica. Kandidati su morali biti stariji od 16 godina, imati završenu nižu realku ili nižu gimnaziju, biti čudorednog ponašanja, tjelesnog zdravlja i ne imati nikakvih mana koje bi ih sprječavale u obavljanju učiteljskog posla; za žene je posebno navedeno da, budući da mogu završiti prije toga samo glavnu školu, moraju prije upisa položiti jednogodišnji tečaj pripreme za preparandiju. Kod zaposlenja moraju predočiti svjedodžbu o položenom vjeronauku, nauci o podučavanju i odgoju te o znanju iz ručnog rada. Kod njihove se obuke posebno naglašavao ručni rad i domaćinstvo.⁶

Novim Mažuranićevim školskim zakonom 1874. dolazi do preustrojstva školskog sustava pa i preparandija. Osnovni predmeti koje su buduće učiteljice trebale znati bili su: vjeronauk, pedagogija, hrvatski i njemački jezik, zemljopis, povijest, biologija/priroda, prirodoslovlje, matematika, krasopis, pjevanje, crtanje, ženski ručni rad, tjelovježba i domaćinstvo i gospodarstvo. Sve je to trajalo tri godine, ali javljaju se prigovori kako je to razdoblje prekratko za stjecanje dovoljne prakse.⁷

U Saboru je 1873. postavljeno pitanje osnutka Zemaljske ženske učiteljske škole u Zagrebu budući da dotad postoji samo spomenuta samostanska škola sestara milosrdnica.⁸

Prema školskom zakonu iz 1874. preparandije financira isključivo država. Uz njih obavezno mora biti opća pučka škola i školska radionica za praktičnu nastavu budućih učitelja. Traju tri godine, a zajednički predmeti svima su: vjeronauk, prirodoslovlje, pedagogija, hrvatski i njemački jezik, povijest, zemljopis, matematika, krasopis, geometrijsko i prostoručno crtanje, pjevanje i gimnastika. Buduće učiteljice još moraju znati kućanstvo, glazbu i ženski ručni rad umjesto „guslanja“, orguljanja, obrtništva i gospodarstva što uče muškarci.⁹ Ovim zakonom dolazi do djelomične sekularizacije te se nastoji ukinuti samostanska, privatna preparandija za djevojke, ali ona i dalje radi.¹⁰

Zemaljska ženska preparandija osniva se 1875, a ukida 1884. u sklopu banovanja Khuena Hedervaryja. Zakon iz 1888. tu je odluku samo potvrdio te je samostanska preparandija jedina ostala, a jedan od ciljeva bio joj je i širenje i provedba germanizacije. Isto tako, preparandije su sada „učiteljske škole“.¹¹

⁵ Cuvaj, *Grada*, sv. 5., 9.

⁶ Isto, 13.

⁷ Cuvaj, *Grada*, sv. 7., 178–185.

⁸ Dragutin Franković, *Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj* (Zagreb: Pedagoško-književni zbor, 1958), 123.

⁹ Isto, 165.

¹⁰ Isto, 170.

¹¹ Isto, 172–173.

Krajem stoljeća otvara se još jedna institucija za obrazovanje žena koja je mogla usmjeriti i obrazovati buduće učiteljice. Bio je to Privremeni ženski licej u Zagrebu otvoren 1892. godine.¹² Hrvatska je intelektualna elita dugo raspravljala o potrebi višeg obrazovanja žena nakon pučkih škola. Jedna od inicijatorica višeg obrazovanja za žene bila je Marija Jambrišak zajedno s Josipom Frankom, Isom Kršnjavijem i drugima.¹³ Licej je nudio tri smjera među kojima je i pedagoški. Nakon njega polagao se završni ispit i djevojke su stjecale zvanje učiteljice. Postojao je i latinski smjer kao priprema za sveučilišno obrazovanje što će biti ključno kasnije otvaranjem Sveučilišta ženama i budućim profesoricama.¹⁴ Posebno se slušala pedagogija te se može reći da je Licej postao zamjena za ukinutu Zemaljsku preparandiju.¹⁵

Kada govorimo o podacima o obrazovanju, možemo iščitati i neke statističke podatke o učiteljicama. Šezdesetih godina obrazovano je 145 učiteljica, a sedamdesetih godina 154 što pokazuje povećanje interesa za ovu profesiju. No, učiteljice su i dalje manjina u odnosu na učitelje i čine samo 16,6 posto ukupnog učiteljskog osoblja u Banskoj Hrvatskoj. Najmanji je postotak u Bjelovarskoj županiji gdje ih je 4,6 posto, a najbolji omjer je u Zagrebačkoj županiji, koja vjerojatno i ima najveći broj škola, gdje čine 29,2 posto.¹⁶

Socijalni sastav govori kako je najveći broj pripadnica preparandija pripadao srednjoj građanskoj klasi. Sedamdesetih i početkom osamdesetih godina buduće učiteljice iz obrtničkih i trgovačkih obitelji čine 35 posto, a iz činovničkih obitelji 30 posto. Kćeri odvjetnika, liječnika, mjernika, učitelja i profesora čine 12 posto. To sve zajedno čini 77 posto pripravnica iz srednje građanske klase. Kćeri vojnih lica čine 14 posto svih pripravnica te su češće polazile samostansku umjesto Zemaljske preparandije što se možda može objasniti stipendijama koje su nudile zaklade potencijalnim pripravnicama iz Vojne krajine te uvjetovale pohađanje upravo samostanske Ženske preparandije. Pripravnice iz seljačkih obitelji čine 4,6 posto te i one češće odlaze u samostansku preparandiju. Najmanji postotak čine djevojke iz veleposjedničkih, veletrgovačkih i bankarskih obitelji – 1,5 posto te one iz radničkih i nadničarskih obitelji gdje ih je samo 0,3 posto.¹⁷

Kao što danas često vidamo borbu učitelja za veća prava i bolji položaj u društvu, isto se događalo i u prošlosti. No, razlika je u tome što je tada gora situacija bila među ženskim nastavnim osobljem. Nekoliko glavnih problema muče tadašnje učiteljice – nejednakost u plaćama, nemogućnost napredovanja i celibat nametnut 1888.

Najprije moramo spomenuti manje plaće. Iako su radile jednak posao i dobivale jednaku naobrazbu kao muški kolege, nisu bile jednako plaćene za svoj rad. To se protezalo kroz čitavo devetnaesto stoljeće kao politički alat kojim se žene htjelo vratiti na njihov „prirodni“ poziv i put, a to je majčinstvo i kućanstvo. Postojao je i stav kako žene ne mogu jednako kvalitetno odrađivati

¹² Ida Ograjšek Gorenjak, „Otvaranje ženskog liceja u Zagrebu,“ *Povijest u nastavi* 8 (2006): 157.

¹³ Isto, 152–157.

¹⁴ Isto, 158.

¹⁵ Isto, 162.

¹⁶ Župan, *Mentalni korzet*, 159.

¹⁷ Isto, 163–164.

posao učitelja kao muškarci. Drugi argument za manju plaću bio je patrijarhalni građanski stav da muškarac kao glava i hranitelj obitelji mora imati veću plaću kako bi ispunio svoju ulogu. Učiteljice se nisu mirile s time te su krenule u borbu za svoja prava i veće plaće. Pisale su o tome u *Napretku*. Povod tim akcijama bio je i oglas za jednu učiteljicu iz Krapine kojoj su nudili samo 200 forinti plaće i to bez stana i drva dok znamo da su učitelji dobivali i stan ili stanarinu, drvo za ogrjev i veći iznos plaće. Tih 200 forinti bile su dvije trećine plaće učitelja. Imamo i primjere iz Koprivnice gdje učiteljica Amalija Murov ima 315 forinti plaće, a njezin muški kolega 504 forinte. U Vrbovcu je učiteljica Marija Šafar imala 300 forinti i stan s drvima, ali njezin kolega učitelj ima 400 sa stanom, drvima, livadom i poljem.¹⁸ Promjena se događa Mažuranićevim zakonom kojim se izjednačava plaća učitelja i učiteljica i time taj zakon postaje jedan od liberalnijih u Europi.¹⁹ Prema tom zakonu, plaće se kreću od 400 do 700 forinti, svatko ima pravo na stan u naravi ili stanarinu, drva za ogrjev, a nakon 30 godina rada imaju pravo na mirovinu.²⁰

Sljedeći je problem nametnuti celibat učiteljica. Naime, 1888. godine u postojeći zakon ubačen je stavak o udaji učiteljica. Ako se koja od njih udala, smatrat će se da se dobrovoljno odrekla službe, a ako je prije toga bila učiteljica 5 godina dobit će otpremninu u iznosu jednogodišnje plaće.²¹ Sve argumente zagovornika ove odredbe dobro je sažeo Davorin Trstenjak u svojoj raspravi koju prenosi Dinko Župan. Prema tome, udana učiteljica ne može kvalitetno vršiti službu jer ne može biti na nastavi čitavo vrijeme pred porod i nakon njega; trudna bi učiteljica sablažnjavala učenice; nijedna žena ne može istovremeno biti dobra majka i dobra učiteljica; udana učiteljica često traži zamjenu druge koja nije toliko stručna, a time se narušava kvaliteta nastave i ugled škole; umjesto nje nakon udaje na njezino mjesto dolazi mlađa i obrazovanija što pridonosi školi i nastavi; udanu ženu pa i učiteljicu mora financijski uzdržavati muž, a ne da se sama uzdržava ili uzdržava i muža; udanoj učiteljici teško je pronaći adekvatnu zamjenu za pomoć oko djeteta kod kuće te na kraju onaj tko se protivi ovoj odredbi odvlači majku od njezinih dužnosti, čini grijeh protiv čovjeka i uskraćuje majčinsku ljubav i njegu djetetu.²² Ovime je vidljivo da je posao učiteljice zapravo smatran tek privremenim zanimanjem neudanih žena dok ne nađu muža i ispune svoje „prave“ dužnosti. Ova je odredba imala i ekonomske osnove, a to je potiskivanje konkurencije s tržišta rada. Zanimljivo je i da je u nekim krugovima ova odredba imala pozitivan odjek te je shvaćena kao oblik emancipacije, odnosno, odustajanja od obitelji zbog karijere.²³ Vrlo brzo vidjele su se posljedice ove odredbe. Odmah iste godine velik je broj učiteljica napustio službu zbog udaje. Prosječno je šest učiteljica godišnje napuštalo službu zbog ove odredbe, a kasnijih godina taj se broj popeo i na sedamnaestero godišnje. Tek je kasnije odredba ublažena pa udane mogu biti zamjenske učiteljice dok

¹⁸ Isto, 141–146.

¹⁹ Isto, 146.

²⁰ Franković, *Povijest*, 165.

²¹ Župan, *Mentalni korzet*, 146.

²² Isto, 147.

²³ Batinić, *Učiteljice i učitelji*, 82.

ne dođe nova stalna učiteljica.²⁴

Učiteljice su imale još jedan problem. Većinom su radile u seoskim područjima te im je prilagodba na to bila vrlo teška. Okolina ih nije prihvaćala ni razumjela, a na školu su gledali kao na gubljenje vremena te mukom djecu dovodili u nju. Ta su djeca teško učila, pogotovo tijekom poljoprivrednih radova zbog brojnih izostanaka. Učiteljicu su gledali u čudu te je nitko nije ni pozdravljao ni poštivao. Uz to, seoska sredina bila je tiša, prazna i dosadna za učiteljice koje su morale doći iz grada na selo.²⁵

Još jedan oblik diskriminacije učiteljica vidljiv je u pitanju njihovog rada u dječaćkim razredima i muškim školama. Cijelo se vrijeme postavljalo pitanje mogu li žene predavati dječacima. Zakonima je bilo moguće da predaju svima u nižim razredima pučke škole gdje nije uvijek bilo ni potrebno odvajanje dječaka i djevojčica u posebne razrede. Glavni argument protiv predavanja u višim razredima bio je ustaljena slika žene kao „slabijeg spola“ i to po fizičkoj i psihičkoj konstrukciji. Zbog toga nisu sposobne pravilno odgajati dječake. Ponovno se povlači teza o majčinskom instinktu žena pa stoga one ostaju samo u nižim razredima kad dječacima to treba. Najvažniji je argument bio da je osnovni cilj obrazovanja dječaka stvaranje čvrstih i čeličnih muškaraca kakve domovina treba, a žene im ne mogu biti dobar uzor za to jer su blage, popustljive i vrlo emotivne.²⁶

O položaju učiteljica pisala je i najpoznatija učiteljica kasnog 19. stoljeća u Hrvatskoj Marija Jambrišak. U svom članku vrlo sažeto i konkretno govori o svim problemima koje muče hrvatske učiteljice. Iznosi kako je učiteljstvo inače slabo plaćeno, a žene su u još gorjoj poziciji. Na argument kako muškarcima moraju biti više plaćeni jer uzdržavaju čitavu obitelj, ona odgovara kako brojne žene moraju uzdržavati svoje roditelje što je praksa od davnina. Također, navodi kako žene i više rade jer uz klasičan učiteljski posao imaju još i posao ručnog rada koji oduzima puno vremena. Zanimljiv je njezin pokušaj odvajanja privatnog od poslovnog jer navodi kako nikoga ne bi trebalo biti briga za privatni život učitelja te ga se ne bi trebalo po tome plaćati. Ipak, najveći joj problem predstavljaju učiteljice iz samostanske preparandije. Svjetovne učiteljice mogu podučavati samo do četvrtog razreda, a samostanske podučavaju i u višim razredima i u preparandijama. Također, javlja se diskrepancija između svjetovnih i samostanskih jer potonje ne smiju čitati znanstvena djela i učiti, odnosno, podučavati po njima dok svjetovne rade isključivo po znanstvenoj literaturi. Najbolji je primjer prihvaćanje/neprihvaćanje Darwinove teorije.²⁷

Položaj učiteljica promijenio se krajem stoljeća kada se javlja i mogućnost napredovanja. Pet značajnih učiteljica, između ostalog i Jagoda Truhelka, Marija Jambrišak i Marija Horvat, zalažu se za visoko obrazovanje žena šaljući dopis vladajućima. Naposljetku, njihov je rad uspio te je 1895. ženama omogućeno da postanu izvanredne studentice Mudroslovnog fakulteta Kraljevskog sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu, a 1901. i redovne. Time su stekle najviši stupanj

²⁴ Župan, *Mentalni korzet*, 148–149.

²⁵ Isto, 154–155.

²⁶ Župan, *Mentalni korzet*, 156–157.

²⁷ Marija Jambrišak, „Položaj hrvatskih učiteljica,“ *Prosvjeta* 10 (1872): 149–150.

obrazovanja i postale profesorice.²⁸

Spomenuta Marija Jambrišak među prvim je učiteljicama koje sudjeluju na Prvoj općoj skupštini učitelja u Hrvatskoj 1871. te tamo dobiva i poziv za studij pedagogije na bečkom Paedagogiumu što prihvaća, a kasnije na Liceju počinje predavati pedagogiju. Uz to, predavala je i metodiku i domaćinstvo s praktičnim vježbama za više razrede, a zemljopis nižim razredima. Uz pedagoški rad, pisala je članke za brojne časopise poput *Napretka* i *Prosvjete*, uvijek s ciljem borbe za bolji položaj i status učiteljica i žena u obrazovanju.²⁹ Također, ostala je zapamćena i Marija Fabković kao jedina žena u osnivačkom odboru Hrvatskog pedagoško-književnog zbora, a izdavala je i žensku biblioteku u tri sveska.³⁰

Uz Mariju Jambrišak i Mariju Fabković, treba spomenuti i učiteljice Milku Pogačić i Jagodu Truhelku. Jambrišak i Truhelka zajedno su izdale proglas hrvatskim učiteljicama, a Truhelka je kasnije postala i književnica pišući djela za djecu, ali i opisujući učiteljski rad. Milka Pogačić naslijedila je Jambrišak i Truhelku u vođenju i uređivanju prvog hrvatskog ženskog časopisa *Domaće ognjište*. Vodila je i Klub učiteljica koji kasnije postaje Udruga učiteljica kraljevina Hrvatske i Slavonije, a ona njezina prva predsjednica.³¹ Milka Pogačić među prvim je beletristima u Hrvatskoj iz redova učitelja. Prvenstveno piše za djecu i u dječjim časopisima poput *Smilja* i *Bršljana*, a već ranije otvara i dječji dom u Zagrebu i ferijalno boravište u Križevcima.³²

Iz ovog vidimo da su prve profesionalne učiteljice u Hrvatskoj bile svestrane. Radile su u raznim institucijama poput liceja, viših djevojačkih škola; pisale članke u raznim časopisima poput *Napretka*, *Obzora*, *Prosvjete*, *Domaćeg ognjišta*; vodile udruge; bile urednice časopisa poput Milke Pogačić te književnice poput Jagode Truhelke.

Iako građanski moral devetnaestog stoljeća nalaže kako je ženina uloga i prirodno mjesto u kućanstvu te u ulozi supruge i majke, postojale su mlade djevojke koje su htjele izaći iz tih okvira i postati učiteljice. Prva ustanova za njihovo školovanje bila je samostanska Ženska preparandija sestara milosrdnica u Zagrebu, a kasnije je otvorena i svjetovna Zemaljska preparandija. Najviše je polaznica dolazilo iz srednje građanske klase. Iako su imale jednake kriterije za upis preparandije kao i muškarci, nisu imale jednak program ni mogućnost zaposlenja kasnije. Naglasak je bio na ručnom radu i kućanstvu kod budućih učiteljica, a zaposliti su se mogle samo u nižim razredima osnovne/pučke škole ili u višim razredima za djevojke, ali nikako nisu mogle predavati starijim dječacima jer su smatrane previše emotivnima. Diskriminirane su bile i po

²⁸ Tihana Luetić, „Prve studentice Mudroslovnog fakulteta kr. Sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu,“ *Povijesni prilozi* 22 (2002): 172.

²⁹ Mihajlo Ogrizović, *Marija Jambrišak – borac za odgoj i prava žena* (Zagreb: Matica hrvatska, 1971), 233–240.

³⁰ Franković, *Povijest*, 133.

³¹ Župan, *Mentalni korzet*, 152–153.

³² Ivan Dumbović, *Milka Pogačić: društveni i pedagoški rad* (Zagreb: Radovi Zavoda za pedagogiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu, 1979), 39–74.

pitanju plaće koja je bila barem za trećinu manja nego ona njihovih muških kolega. Također, kasnijim zakonom moraju birati između učiteljskog poziva i udaje jer je, prema mišljenjima zagovornika i donositelja tog zakona, udana i trudna učiteljica mogla sablažnjavati učenice. Među svima njima istaknule su se Marija Jambrišak, Marija Fabković, Jagoda Truhelka i Milka Pogačić kao progresivne učiteljice koje su bile odlične u svom zanimanju te aktivne i van učionice u časopisima poput *Napretka* i sličnih. Njihov dugogodišnji rad i trud isplatio se, naposljetku, krajem stoljeća kada se otvara Licej, a ubrzo nakon njega i mogućnost studiranja ženama na Sveučilištu. Svojom upornošću okrenule su društvo modernizaciji, pokazale kako ženama nije mjesto samo u obitelji i kući već i u učionici, izdavaštvu, književnosti, te su zasigurno bile primjer mnogim budućim generacijama učiteljica i žena van društvenih okvira.

Bibliography

Izvori

Cuvaj, Antun. *Građa za povijest školstva kraljevina Hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danas*. Sv. 4. Zagreb: Kraljevska Hrvatsko-dalmatinska zemaljska vlada, Odjel za bogoštovlje i nastavu, 1909.

_____. *Građa za povijest školstva kraljevina Hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danas*. Sv. 5. Zagreb: Kraljevska Hrvatsko-dalmatinska zemaljska vlada, Odjel za bogoštovlje i nastavu, 1909.

_____. *Građa za povijest školstva kraljevina Hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danas*. Sv. 7. Zagreb: Kraljevska Hrvatsko-dalmatinska zemaljska vlada, Odjel za bogoštovlje i nastavu, 1909.

Jambrišak, Marija. „Položaj hrvatskih učiteljica.“ *Prosvjeta* 10 (1872): 149-150.

Stojanović, Mijat. *Sgode i nesgode moga života*. Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2015.

Literatura

Batinić, Štefka, Sonja Gaćina Škalamera. *Učiteljice i učitelji u Hrvatskoj 1849. – 2009*. Zagreb: Hrvatski školski muzej, 2009.

Dumbović, Ivan. *Milka Pogačić: društveni i pedagoški rad*. Zagreb: Radovi Zavoda za pedagogiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu, 1979.

Franković, Dragutin. *Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj*. Zagreb: Pedagoško-književni zbor, 1958.

Luetić, Tihana. „Prve studentice Mudroslovnog fakulteta kr.. Sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu.“ *Povijesni prilozi* 22 (2002): 167–207.

Ograjšek Gorenjak, Ida. „Otvaranje Ženskog liceja u Zagrebu.“ *Povijest u nastavi* 8 (2006): 147–176.

Ogrizović, Mihajlo. *Marija Jambrišak – borac za odgoj i prava žena*. Zagreb: Matica hrvatska, 1971.

Župan, Dinko. *Mentalni korzet. Spolna politika obrazovanja žena u Banskoj Hrvatskoj (1868-1918)*. Osijek, Slavonski Brod: Učiteljski fakultet Osijek, Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2013.

Women Teachers in Civil Croatia in the Second Half of the 19th Century

Abstract:

Although the nineteenth century dictated that women's place is in the household in the role of wife and mother, there were young girls who wanted to go beyond these frameworks and become teachers. The first institution for their education was the monastic Women Teacher's Training School of the Sisters of Charity in Zagreb, and then later the Public Teacher Training School was opened. Although they had the same criteria for enrollment as men, they were discriminated against in several ways. From the very beginning, they were considered the weaker sex, so they could not teach older boys, learn about economics and natural sciences, etc. They were also discriminated against in terms of salary, which was at least a third lower than that of their male colleagues. Also, in the year of 1888, the new law imposed celibacy on them, so they had to choose between a career and a family. Among all of them, Marija Jambrišak, Marija Fabković, Jagoda Truhelka and Milka Pogačić stood out as teachers who were excellent in their profession, active outside the classroom in magazines such as *Napredak*, children fiction novels, etc. At the end of the century there were made major changes and progress. The Temporary Women's Lyceum was opened, and soon after that women could enrol at the Royal University of Francis Joseph I.

Keywords:

teachers, teacher training school, discrimination, salary, celibacy, employment, magazines, lyceum